

Äng och hage i By 1867

Följande text är ett utdrag ur en redogörelse för tillståndet i By socken i nådens år 1867. Beskrivningen är avfattad av vice kommissionslantmätare Knut Leopold Bladin och ger en intressant tidsbild av socknens liv och utveckling under den agrara revolutionens tidigaste skede. Av den ytterst kritiska tonen att döma, var By socken ett i Bladins ögon ytterst påvert pastorat, beläget i civilisationens yttersta periferi. Avsnittet om husdjursskötsel kan måhända tyckas falla utanför de botaniska ramarna, men erbjuder en så kostlig läsning att redaktionen ogärna vill undanhålla det för läsekretsen.

"Angsmarken bestå af ganska betydliga vidder och utgöres mest af sid- och kärrvallsäng samt slottermyror. Sid- och kärrvallsängarna öfversvämmas nästan årligen af Dalelven och andra vattendrag, deraf de i allmänhet gagnas, men stundom händer att elfvens fjellflod kommer sent och blir långvarig, så att gräset och dess rötter af det varma vattnet ruttna bort, hvaraf följderna naturligtvis blir total missväxt. Någon gång inträffar äfven så ymnig nederbörd vid skördetiden, att ängarna öfversvämmas, då höbergningen blifver sent gjord och fodret mycket skadadt af det slam, som afsatt sig på gräset.

Grässlagen bestå mest af starrarter (*Carices*), Hven (*Agrostis canina* etc) och Tuftåtel (*Aira caespitosa*). På några få ställen finnes Hårdvallsängar hvarå Gröearter (*Poa pratensis* et *trivialis*), Svingelarter (*Festuca elatior* et *rubra*) och Kruståtel (*Aira flexuosa*) äro de allmännaste grässlagen. Äfven förekommer något s.k. Vattslog i Dalelven och Bysjön, bestående hufvudsakligen af Fräken (*Equisetum fluviatile*) och Bladvass (*Arundo Phragmites*). Backslog uti egorna lemna en mycket svag och mödosamt förvärfvad skörd, bestående af Bockblad (*Convallaria majalis*), Daggkåpa (*Alchemilla vulgaris*), Finnskägg (*Nardus stricta*), Fårsvingel (*Festuca ovina*) och Ängshven (*Agrostis vulgaris*).

Slottermyror äro på skogarna instängda och upprädda kärr och myror. De äro merendels mossslupna och mycket sparsamt beväxta med kraftlösa växter såsom starrarter (*Carices*), ängsull (*Eriophorum vaginatum* et *angustifolium*) och brunhven (*Agrostis canina*).

Skötseln af egorna är nästan ingen, utan öfverlemnas den åt naturens alltid påräknade omsorg. Sker någon förbättring inskränker den sig till bortröjande af videbuskar, med hvilka ängarna dock snart utan årlig eftersyn öfverflöda; äfvensom till ängsvattning medelst uppdämning, hvilken tillgår på det sätt, att en damm eller vall anlägges i den lägst belägna delen af ängen, hvarmed vattnet hålles kvar en tid på våren. Wanskötsel är deremot nästan allmän, ty brist på betesmark i närheten af byarna tvinga egarna att släppa kreaturen på sidvallsängarna, så snart de blifvit avbergade, hvilket har till följd, att ängarna blifva söndertrampade och återväxten på det högsta skadad, derigenom att gräsen ej få tillfälle att utbilda knoppar för kommande årets rötter. och skott, samt en del gräsrotter vid betningen uppräckas eller sönderslitas.

Betesmarken är af olika godhet. Somligstädes är å skogarna ett godt bete i de många "drog" och kärr som finnas i södra och östra delen af socknen; men deremot är det torrt i de norra och vstra trakterna.

De öppna betesmarkerna minskar årligen derigenom att allmogen dels byavis, dels hvar för sig inhägnat och rödja till hagar allt hvad som på de närmast belägna skogarna är dugligt till bete. Härigenom blir detta alldeles otillräckligt för dem, hvilkas skogsskiften bestå af stenbunden, torr mark, och följderna blifver sannolikt den, att många få stallfodra sina kreatur.

Hästar har nästan ensamt hittills begagnats såsom dragare, emedan allmogen har mycket körslor, anser den sig mera betjent af hästar än oxar. De äro af norsk race, små men härdiga och födas i allmänhet väl. De köpas merändels på marknader; dock har allmogen på den sednare tiden börjat uppföda hästar åt sig.

Hornboskapen är af sämre slag, småväxta och knotiga, hvarifrån dock Horndals ladugård gör ett vackert undantag, emedan den består af blandad korthoms-race. Allmogens kor gifva i allmänhet ringa afkastning, hvilket ej eller är att undra på, då äfven här råder den förvända tron att "ju flera kreatur, desto större qvantitet af mjölk och gödsel erhålles af fodret", som har till följd att flera kreatur hållas än egendomen väl kan föda, och dessa äro utmagrade om våren, så att de behöva en betydlig tid af sommaren för att förskaff sig hull, samt kan följaktligen ej eller under denna tid lemna någon synnerlig afkastning.

Fårafveln är så inskränkt, att den ej lemnar socknens behov av ull. Racen utgöres af "Svenska landtfåret" utan inblandning af ädlare blod. Skötseln är högst dålig, ty djuren instängas i ett hörn uti den låga och således qvalmiga ladugården, som oftast icke ens har något fönster, utan blott en liten glugg, hvilken af falsk omsorg för djurens hälsa noggrant tilltäppes. Födan är ock högst usel, ty den inskränker sig till löf, halm, litet myrhö och för öfrigt till tallskog, på hvilken de utsvultna djuren afnaga barken.

Getterna utgör lyckligtvis ej betydligaste delen af de s.k. småkreaturen. Att getterna äro till gagn för vishuset är obestridligt, men huruvida nyttan kan motsvara den högst betydliga skada dessa djur utöfva på skogen, derom borde icke mer än en tanke finnas. Likväl torde de ännu få lof att räknas för ett nödvändigt ondt, emedan de lemna mjölk och slag till de mest fattiga, som icke hafva råd att föda ko.

Svinafveln är mycket obetydlig, att det ej finnes mer än ett svin för hvartannat hushåll. Racen är liten men lättfödd och härdig, samt blir lätt fet, fast icke i någon högre grad. Utvecklingen går långsamt och kroppsformen är dålig.

Biskötsel idkas blott af en ståndsperson, och kan således räknas för ingen."

Af här växande trädslag är endast en pilart (*Salix amygdalina*) sällsynt uti Riket. Bland andra trädslag, som äro mindre allmänna i provinsen, växa här ek, lönn, lind och hassel. Vilda och vid Horndal äro lärkträd planterade, som synas trifvas väl.

Af andra växter, som för provinsen äro sällsynta, finnas här på anförda ställen:

<i>Veronica Beccabunga</i> (bäckveronika)	växer i bäcken vid Spisbo by
<i>Utricularia minor</i> (dvärgbläddra)	växer vid Ostansjö
<i>Lycopus europaeus</i> (strandklo)	växer vid kyrkbybäcken
<i>Scirpus compressus</i> (trol. = plattstarr)	växer på åtskilliga ställen
<i>Phalaris arundinacea</i> (rörflen)	växer vid Dalälffvens stränder
<i>Calamagrostis Halleriana</i> (trol. = brunrör)	växer på holmar i Dalälften
<i>Glyceria maxima</i> (jättegröe)	växer på holmar i Dalälften
<i>Poa serotina</i> (kärrgröe)	växer på Byåsen och Kyrkbylöten
<i>Galium trifidum</i> (dvärgmåra)	växer vid Ostansjö
<i>Campanula cervicaria</i> (skogsklocka)	växer på Vidön i Bysjön
<i>Solanum nigrum</i> (besksöta)	växer på slaggvarp vid hyttorna
<i>Impatiens noli-tangere</i> (springkorn)	vid Kyrkbybäcken åtskilliga ställen
<i>Viburnum opulus</i> (olvon)	växer på Byås, Kyrkbylöten och Fullsta
<i>Juncus stygius</i> (dytåg)	växer vid Tommersbo
<i>Juncus effusus</i> (veketåg)	växer på åtskilliga ställen
<i>Narcissus poeticus</i> (pingstlilja)	växer på Rudöängen emot Kyrkbyskogen
<i>Peplis Portula</i> (rödlånke)	växer vid Kyrkbybäcken
<i>Scheuchzeria palustris</i>	växer mellan Kyrkbyn och kyrkan
<i>Elatine Hydropiper</i> (korsslamkrypa)	växer vid Dalälffvens stränder

Silene nutans (backglim)	växer på Kyrkbylöten
Rubus arcticus (åkerbär)	växer på Fullsta ängar
Leonurus Cardiaca (hjärtstilla)	växer på flere ställen
Melampyrum cristatum (korskovall)	växer på Byås
Geranium Robertianum (stinknäva)	växer vid Kyrkobyn
Cardamine parviflora (strandbräsma)	växer vid Kyrkobyäckens utlopp
Vicia sylvatica (skogsvicker)	växer på Vidön
Trifolium agrarium (gullklöver)	växer vid Byås
Achillea Ptarmica (nysört)	växer vid Dalälvens stränder
Goodyera repens (knärot)	växer på Norrby skog
Malaxis paludosa (myggblomster)	växer vid Vargtjern nära Horndal
Listera chordata (spindelblomster)	växer på åtskilliga ställen
Carex capillaris (hårstarr)	växer på Djupviksängen vid Bysjön